

Az ószlovén nyelv hazája.

— Válasz Volf Györgynek. —

Megpróbálom még egyszer, nem tudom-e azt a kérdést, hogy hol kell az ószlovén nyelv hazáját keresni, azt a kérdést, a mely ránk magyarokra nézve is annyira fontos és érdekes, úgy előadni, hogy VOLF is megértsen. Utolsó cikkemmel (*Ószlovén, újszlovén*. NyK. 25 : 442—451. l.) ugyancsak nem voltam e tekintetben szerencsés: VOLF elejétől végig félreértette, még a cikknek a hangját sem érezte ki. Csupa szerénységből magamra vettem azt az odiumot, hogy én is szakember, szlávista vagyok, mert hiszen VOLF valóságos komédiásokat csinált belőlök, a kiknek «komikus logikai és nyelvtudományi bukfenckeziket» «jó kedvvel néznők továbbra is», «ha ezután sem akarnának látni», mikor pedig már VOLF is méceset gyűjtött nekik (l. NyK. 25 : 247. l. utolsó mondat). VOLFnak már a jellem feddhetetlenségét is megtámadó szavairól, a szlávistákban «alattomban működő gyarló irigységről» és «titkos szándékuk»-ról (u. o. 246. l.) nem is akarok szólni. Tehát, mondom, szerénységből és bizonyos erkölcsi bátorsággal vallottam magamat szlávistának, és íme VOLF most már egyszerre megfordítja a fegyvert és «tekintélyeskedés»-sel vádol. Mikor viszont VOLFot kitüntetéssel és kellő tisztelettel «diletans»-nak, «nem szakértő»-nek, «nem szlávistá»-nak nevezem, csak hogy valamikép meg ne sértsem, ha azokkal a gonosz emberekkel összekeverem, hát ezt is zokon veszi. Pedig újabb fölszólalásán is végig vonul a diletans büszkesége — hogy ne mondjam dölyfössége, mert hiszen VOLF annyira megfélemedezik magáról, hogy cikke végén STEINTHAL egy kedves mondását olvassa fejemre: Denken ist schwer!! — arra való büszkesége, hogy ő nem ismeri az adatokat, tehát tisztán lát, a szakember pedig «a sok fától nem látja az erdőt». Csak már tudnám, hogy VOLF miben vallja maga magát szakembernek, hogy miben *vak* ő, hadd cseréljünk, ő írjon a szláv philológiáról, én meg majd írok az ő tudományáról, hadd virágozzék Magyarországon a tudomány!

Mielőtt a dologra térek, hadd végezzek mintegy bevezetésül még

egy aprósággal, a mely rendkívül jellemző és tárgyunkkal elég szoros kapcsolatban is áll. VOLF illusztrálni akarja az ő «komikus» terminológiáját és izleltetőül bemutatja a már említett «komikus logikai és nyelvtudományi bukfenckeknek» egyikét, hadd lássa a világ, milyen bolond emberek még a legkiválóbb szlávisták is. «Ám ítélje meg akárki — kiált föl — nem logikai és nyelvtudományi bukfenck-e, mikor egy «legkiválóbb szlávista» így okoskodik: az ószlovén nyelv egy bizonyos jellemző hangsajátságánál fogva ép úgy lehet bolgár, mint pannon eredetű; azért tehát nem pannon, hanem bolgár, és így megkülönböztetésül a mai bolgár nyelvtől, óbolgárnak nevezendő. A ki pedig ezt a gyönyörű következtetést elkövette, az nem kisebb ember mint a híres LESKIEN» (i. h. 79. l.). Itt nyilván hiányzik még valami, t. i. annak a helynek a hiteles idézete, a melyben LESKIEN ezt a bolondot mondta, mert így mindenki, a ki valaha hallott valamit arról, hogy LESKIEN kicsoda-micsoda, önként arra a gondolatra jön, hát ha VOLF csak félreértette LESKIEN szavait. Addig is, míg VOLF ezt a mulasztását jóvá nem teszi, csak úgy védhetem meg LESKIEN VOLF nem egészen correct támadása ellen, ha kiírom azt a helyet, a melyen LESKIEN egészen szabatosan kifejti meggyőződését: „*Einer Bemerkung bedarf die Beibehaltung des Namens «Altbulgarisch».* Er ist anfechtbar, weil die Sprache zur Zeit ihres Lebens nicht «bulgarisch» genannt worden ist, und ich würde ihn gern einem passenderen zu Liebe aufgeben. Indess habe ich mich nicht entschliessen können, die von MIKLOSICH und anderen Auctoritäten gebrauchte Bezeichnung «Altslovenisch» oder «Pannonisch-slovenisch» anzuwenden, weil ich mich von der Richtigkeit der Theorie, welche die Sprache in Pannonien zu Hause sein lässt und sie als den Dialekt Pannonischer Slovenen bestimmt, nicht habe überzeugen können. Da mich vielmehr wiederholte Prüfung immer wieder zu der Ueberzeugung geführt hat, dass die Sprache ihre Heimat in dem Gebiete der Dialekte hatte, die wir jetzt «bulgarisch» nennen, und in deren Bereich gehört, musste ich den Namen «Altbulgarisch» als den dieser Ansicht entsprechenden behalten.“ (L. Handbuch der altbulgarischen Sprache. 2te Auflage. 1886. V. l.).

Most pedig mindenek előtt röviden összefoglalom, a mit az utolsó időben az ószlovén nyelvről és arról a szláv nyelvről mondtam, a mely legerősebben hatott a mi nyelvünkre. *A szláv szók a magyar nyelvben* című 1893-ban megjelent értekezésemben, a melyre utolsó cikkemben több ízben hivatkoztam, egészen világosan megmondtam, hogy «az úgy nevezett ószlovén» nyelven értem azt a nyelvet, «a melyre CYRILLUS és METHODIUS a szentírást fordították» (l. 2. l.). De világosan megmondtam azt is, még pedig több ízben, hogy théoretice nem szabad ezzel azt a szláv nyelvet identifkálni, a melyen azok a szlávok beszéltek, a kikkel

a magyarok mindjárt idejövételök után legsűrűbben érintkeztek és kiknek nyelve valamennyi szláv nyelv közül a legerősebb hatást gyakorolta a magyar nyelvre, ámbar szembeötlő a két nyelv közt észlelhető rokon-ság. Kijelentettem egészen határozottan, hogy csak a rövidség kedvéért mondhatjuk azt, hogy ez vagy az a szó az «ószlovén»-ből került, ezt hogy is mondhatnók különben, ha még vitás, hogy az ószlovén nyelvet tulajdonképen hol beszélték, hazája hol van (5. l.). VOLF még is azt mondja, hogy nem tudja, ÁSBÓTH «hogy képzeli magának épen a legfontosabbat» és egészen képtelen föltevés szeretne rám tukmálni, olyan föltevést, a melyről maga azt mondja: «Csak az a kérdés, hogy olyan óriási állítást, melyhez képest még a rhodusi colossus is csak törpe számba mehet, lesz-e hajlandó ő maga kockáztatni, más meg elfogadni» (80. l.). VOLF ugyanis azt hiszi, hogy ha az ószlovén nyelv bolgár eredetű, a mint én csaknem valamennyi élő szlávistával egyetemben vallom, akkor csak két föltevés lehetséges: Az ószlovén nyelv «elvágva éltető forrásától, csakis holt liturgiai nyelv lehetett volna» vagy — és itt jön a «rhodusi colossus», a mely VOLF képzelő tehetségének becsületére válik — két szál bolgáruul beszélő görög pap, már mint CYRILLUS és METHODIUS, az összes pannoniai és morva szlávokat elvéve tőlük anyanyelvüket bolgár nyelvüekké változtatta.» Nem akarom kutatni, nem lehetne-e olyan bolond föltevést még többet is kieszelni, és visszatérek az elsőhöz, a melyet készséggel aláírok. Igenis, az ószlovén nyelv, ha bolgár eredetű, a nagymorva birodalomban ámbar rokon és azért aránylag könnyen érthető, de mégis idegen, holt, liturgiai nyelv volt. De hát ebből ugyan mi következik? VOLF azt mondja, hogy ez nagy baj már t. i. ÁSBÓTHRA nézve, «olyan nagy baj, hogy se égen, se földön nem talál segítséget.» Mert hát holt, liturgiai nyelvből nem származhattak a magyarba került szláv szók. Hát természetesen nem, de hát én talán az ószlovén nyelvből származtatom ezeket a szláv szókat? Én újabban, mert, reményilem, VOLF 1896-ban nem az 1884-ben írt szavaimat bírál-gatja, hanem azt nézi, hogy 1893-ban, 1895 végén hogy nyilatkoztam ugyanerről a kérdéstről, mondom, én újabban mindig csak nagy rokon-ságról beszélek, a mely akkora, hogy «a rövidség kedvéért» egyenesen azt mondhatjuk, ez meg ez a szó ebből meg ebből az ószlovén szóból származik, a min azonban mindig azt kell értenünk, a magyar szó olyan szláv szóból lett, a mely szakasztott olyan lehetett mint ez meg ez az ószlovén szó. De már azt VOLF az ő éles dilettans eszével föl nem tudja fogni, hogy Magyarországon élhetett egy szláv faj, a mely nyelvre nézve kétségtelenül a legközelebb rokonságban állt a mostani Bulgáriában élő szlávokkal, hogy ettől a szláv fajtól kaphatott a magyar egy rakás szláv szót, a mely szakasztott olyan, mintha a bolgár területen támadt egy-

házi «ószlovén» nyelvből származott volna, ámbar nyilván való, hogy semmi kapcsolat sincs, nem is lehet a magyar nyelv és a liturgiai ószlovén nyelv közt. Hiába szólítottam föl VOLFOT, bizonyítsa be, hogy CYRILL idejében Szaloniki környékén nem beszélhettek azon a nyelven, a mely az ószlovén egyházi iratokban tükröződik. Tovább is mentem, kiragadtam az ószlovén nyelv legjellemzőbb hangtani sajátosságait, a melyeket nemcsak én mondok azoknak, hanem MIKLÓSICH is, VOLF egyetlen forrása, és kimutattam, hogy ezeket a hangtani sajátságokat nem lehet elvitatni a régi bolgár nyelvtől sem. VOLF egyetlen egy pontban sem czáfolta meg ezeket a fejtegetéseimet, sőt említésre sem méltatta, csak éppen egy argumentumot támad meg, az igaz, a rá nézve legveszedelmesebbet, és kegyetlenül elferdíti azt a «hatalmas argumentumot», a mint gunyolódva, de nagyon helyesen mondja. VOLF sem tagadja, hogy CYRILL a glagolita írást találta föl és használta és nem a cyrillt, legalább a Budapesti Szemlében egy időben megjelent cikkeiben ezt vallja. No pedig ebben a különben annyira bámulatos és tökéletes glagolita írásban, a mely pl. kétféle irracionális hangzót különböztet meg, egy sajátosság, egészen megfoghatatlan tökéletlenséget találunk, mihelyt fölteszszük, hogy CYRILL nem a bolgár nyelvre alkalmazta, hanem arra a szláv nyelvre, a mely a magyar nyelvbe került szláv jövevényszavakban tükröződik, t. i. azt, hogy egy bizonyos *é*-hang és *ja* közt nem tesz különbséget. A magyar *ebéd* és a magyar *jászol* szónak a glagolita kéziratokban olyan alakok felelnek meg, melyekből világos, hogy CYRILL nem ejtett az egyik szóban *é*-t a másikban pedig *ja*-t, hanem mind a kettőben *ja*-féle hangot, ezt pedig, a mint a 448. l. kifejtettem, csak is a bolgár nyelv hatása alatt tehette. Ha CYRILL nem szülőföldjének a nyelvére fordította volna az egyházi iratokat, hanem olyan nyelvre, a melyben e két hang össze nem esik, kétségtelenül megkülönböztette volna az írásban is, megkülönböztette volna még akkor is, ha föl is teszszük, hogy eredetileg, mikor az írásjeleket összeállította, ilyen megkülönböztetésre még nem gondolt, mert anyanyelve okot nem adott rá. De nem különböztette meg, mert hát bolgár nyelven írt, szülőföldje nyelvén, hiszen nem is írhatott máson, mert azoknak a nyelvét kezdetben nem is tudta, a kikhez elindult, hogy rövid pár év alatt folytonos küzdelmek közt megteremtse a teljesen idegen latin isteni tisztelet helyébe a szláv nemzeti isteni tiszteletet. De nézzük csak, VOLF azt az én fejtegetésemet hogy is értette. «Mit is mond?» kérdi VOLF. «Világos értelme ez — folytatja —: A glagol írást más nyelv alapján készítették és más nyelvre alkalmazták. Készítették a bolgár nyelv alapján és alkalmazták az ószlovén nyelvre.» Így valóban nehéz vitatkozni. Én azt mondom, CYRILL a bolgár nyelv számára készítette a glagolita írást (ezt VOLF is elismeri, sőt szükségesnek

tartja, hogy erre még történeti tanúbizonyságot is hozzon föl), ezen az ő bolgár nyelvén írta le az egyházi könyvek fordítását, ezt a nyelvet LESKIEN egyenesen *obolgár*-nak is nevezi, de mivel CYRILL idejében csak egyszerűen *szláv*-nak (mert ezt jelenti a *slověnskŭ* kifejezés) hitták szemben a görög és latin nyelvvel, mivel továbbá az óbolgár kifejezés félreértésre is adhatna okot, hiszen a bolgár eredetileg nem szláv törzsnek a neve, mi is csak szlávznak, még pedig ószlávznak híjjuk, mert az *ószlovén* kifejezés használata, ezt MIKLÓSICH is hangoztatja, nem rejt magában semmi állásfoglalást, a *szlovén* itt semmi egyéb mint az eredeti *slověnskŭ*, azaz «szláv» hú mása. Tehát CYRILL a maga nyelvét *slověnskŭ*-nak hitta, azaz «szláv»-nak, mi késő utódai azt *ó-szlovén*, azaz «ó-szláv»-nak híjjuk, de mert azt a nyelvet, a mely CYRILL anyanyelvéből fejlődött, mai nap *bolgár*-nak híjják, beszélhetünk CYRILL bolgár anyanyelvről, maga VOLF is így beszél, mikor azt mondja, hogy CYRILL írását «kétségtől szülőföldjének bolgár nyelvjárása alapján készítette». Világos tehát, hogy itt mindig csak egy és ugyanarról a nyelvről van szó, és igazán csak valaki, a ki teljesen járatlan e kutatások terén, foghatja rám, hogy én itt két különböző nyelvről szólok. Hasonló alapon nyugszik az a másik ráfogás a mely ugyanazon a 82. lapon olvasható: «Annak bizonyosságául pedig, hogy a bolgárral szemben az ószlovénben csakugyan megkülönböztette az *ê* és *ja* hangokat, hivatkozik ÁSRÓTH a cyrill betűvel írt ószlovén kéziratokra, hol a kettőnek megfelelő külön-külön jegyeket találunk.» Ezzel szemben álljon itt igazolásomul az a mondat, a melyben én ezt a kérdést érintem: «Ha mi *most* meg is különböztetjük és azt szoktuk mondani, hogy az ebédet az ószlovénben *obědŭ*-nak, a jászolt pedig *jasli*-nak hitták, ezt tisztán *csak a későbbi* cyrill betűvel írt kéziratok alapján történik és *nem felel meg a legrégebbi* glagol kéziratoknak» (448. l.). Azaz CYRILL minden bizonynyal csak *objadŭ*-nak ejtette a szót és ebben az alakban iktatta be a szót az egyházi iratokba, de nevetséges volna, minden magyar szó magyarozatánál újra meg újra elkezdeni töviről hegyire magyaráztatni azt, hogy mi a különbség CYRILL nyelve és a későbbi szintén rendesen még «ószlovének»-nek hitt kéziratok nyelve közt, mi különbözteti meg a glagolita kéziratokat, a melyek leghívebben őrizték meg a régi tradíciót a cyrill kéziratoktól, a melyekben már csak itt-ott maradt meg annak az emléke, hogy *ê* és *ja* valaha az írásban nem különbözött egymástól, mivel nem különbözött CYRILL nyelvében a kiejtésben sem. A mint a rövidség kedvéért azt szoktuk mondani, hogy *szent* az ószlovén *svetŭ*-ból származik, úgy igenis mondjuk azt is, hogy *ebéd* az ószlovén *obědŭ*-ból származik. A szakértő amúgy is tudja, hogy ezt miképp kell érteni, a dilettansnak pedig kötelessége, ha hozzá akar a dologhoz szólani, tudomást szerezni arról, hogy mit kell ezen érteni. Bolgár,

már mint CYRILL bolgár anyanyelve, és ószlovén, értve a legrégebb, leg-tisztább tradíciót, nekem igenis teljesen identikus fogalmak, de ebben a nyelvben az *obědū* és *ěslū* «ebéd» és «jászol» *objadū-* és *jasli-*nak hangzottak, ezt bizonyítja a CYRILLTŐL összeállított glagolita írás és a legrégebb glagolita kéziratok egytől egyig. Ha most már a magyar azt mondja, hogy *ebéd*, de *jászol*, ha továbbá azt mondja, hogy *csép*, *déd*, *lép*, (anya) *méh*, *néma*, *acél*, *répa*, *szomszéd*, *tészta*, akkor ez mind azt bizonyítja, hogy az úgynevezett ószlovén nyelv hazája már hangtani okoknál fogva sem kereshető Magyarországon, a történeti okok amúgy is mind ellene szólnak. Nevetséges ebben hazafiatlanságot vagy nem tudom mit látni, hogy én ezt nyíltan kimondom, és mintegy a magyar szlávistának kötelességévé tenni, hogy ő Magyarországon keresse az ószlovén nyelv hazáját. VOLF nem először tesz nekem ilyen vagy legalább könnyen így érthető szemrehányást (l. Nyr. 15 : 120. és k. l.), most így szövi be ezt a különös tudományos argumentumot cikkébe: [ÁSBÓTH] odaveti a kérdést: «Mi is szól a mellett, hogy Magyarország volt az egyházi szláv nyelv hazája?» Ebben már a mód is érezteti *nyelvünk tanúságtételének kicsinylését* (?!). Aztán így válaszol: «Én semmi más okot nem látok, mint a hangtani tüneményeket, melyek azonban, a mint kifejtettem, ugyancsak tág tért engednek a nyelv hazájának keresésében» (447. l.). Ennyire eljutottak némely külföldi szlávisták is. *Akkor minnek van nekünk külön szlávistánk*, ha ő sem lát tovább? (i. h. 79. l. a 3 utolsó sor és 80. l. a 4 első sor). VOLF ugyan nem nevez engem egyenesen magyar királyi szlávistának, de igenis a 83. lapon is «saját külön magyar szlávistánk»-nak mond, cikke végén pedig összecsapja sarkantyúját, hadd hallják, ő mennyivel jobb magyar nálamnál: «Meg vagyok azért győződve, hogy ÁSBÓTH ellenére is lesznek még elfogulatlan szlávok, a kik ezredéves ünnepünk alkalmával kegyeletes tekintettel fordulnak majd ez ország felé, a hol szent nyelvük bölcsője ringott.»

Hátra van még egy argumentum, a mely annyira nem új, hogy VOLFnak tudnia kellene, hogy azt ép annyiszor megczáfolták, mint a hányszor fölhozták. Értem az ószlovénben található «latin és németből származó jövevény szavak»-at. VOLF ezt a pontot csak épen érinti, úgy hogy nehéz tudni, mit akar tulajdonképen vele. Mert az nem elég, ha azt mondja, hogy «MIKLOSICH etymologiai szótárából könnyen össze lehetne állítani vagy száz latin és ugyanannyi német eredetű ószlovén szót», a mi szerinte nem «illik a bolgárookra», tudnunk kellene pontosan, hogy milyen szókra fektet különös súlyt. Mert van akár hány német szó, a mely már a legrégebb időben eljutott a szlávokhoz és valamennyi szláv nyelvben elterjedt jóval CYRILL működése előtt. A latinról meg szólni sem akarok, mert a latin szó a régi római birodalom területén

több úton is kerülhetett a bolgár nyelvbe. De meglehet, hogy VOLF arra a latin-német hatásra gondol, a mely az egyházi terminológiában a sokkal erősebb görög hatás mellett is tagadhatatlan. KOPITAR, MIKLOSICH és mások tényleg hivatkoztak is erre, de már régen megmondták, hogy CYRILL elfogadhatta a hiveinél talált és már megszokott keresztény terminológiát, de azért mégis anyanyelvére fordíthatta az egyházi könyveket. Nem tíz—húsz szó, terminus teszi a nyelvet, hanem hangjai és nyelvtani szerkezete. Ezt senki sem fogja készségesebben elismerni, mint épen VOLF, a ki a magyar keresztény terminológiában található sok szláv szónak, talán joggal, nem tulajdonít semmi bizonyító erőt: a szók hogy hogy nem, belekerültek a nyelvünkbe, mielőtt a végleges tömeges térítés műve megindult, és szépen meg is maradtak a nyelvben, ámbár VOLFNak talán helyes föltevése szerint a szlávoknak semmi részök sem volt a magyarok térítésében. Én már több ízben utaltam JAGICNAK egy régebbi cikkére, a melyben sok más ránk nézve fölötte érdekes kérdésen kívül ezt a kérdést is érinti (l. Archiv für slav. Phil. I. 443. 1.), újra figyelmébe ajánlom ezt a tartalmas és a legtöbb pontban most sem elavult cikket («Zur Erklärung des Altslovenischen») mindenkinek, a ki szükségét érzi, hogy tisztába jöjjön a szóban forgó kérdéssel.

Csak curiosum gyanánt említem VOLFNak még egy egészen furcsa mondását, a mely a 81. lapon olvasható és emígy hangzik: «De vajjon nem dönti-e halomra Pest városának a neve azt a hypothesis is, mely az ószlovén nyelvet bolgár eredetűnek nézi?» Megérhetjük még, hogy VOLF azt bebizonyítja nekünk, hogy a bolgárok nem is *pest*-nek mondják a kemenczét!! Hát valóban olyan nehéz megérteni, hogy *Pest* vidékén is *pest*-nek mondták azt a szót, a mely minden más szláv nyelven más-más alakot mutat *peč*, *peč*, *pec*, meg végig az összes bolgár lakta vidékeken is, és hogy épen e jellemző találkozásnál fogva állítom, hogy *Pest* vidékén olyan szláv nyelven beszéltek az ott lakó szlávok, a mely egy élő szláv nyelvvel sem áll olyan szoros rokonságban, mint épen a bolgárral. Vagy CYRILLNEK azért, mert *Pest*et *Pest*-nek hitták, nem volt szabad az ő szülőföldjének a nyelvét használni az egyházi könyvek fordításánál? Hiszen ha a magyarban meg nem volnának a *pest*, *mostoha*, *rozsa*, *mesgye* szók, soha senki rá sem jött volna arra a gondolatra, hogy az úgynevezett ószlovén nyelv nem bolgár, annyira jellemző az az *št* és *žd* épen a bolgár nyelvre és valamennyi most élő szláv nyelv közül csakis a bolgár nyelvre, hogy a magyar nyelvbe került e szókra való hivatkozás nélkül föl sem vethették volna azt az állítás, hogy az ószlovén nyelvnek e miatt még nem kell okvetetlenül bolgárnak lennie. Ez az egész vita kiinduló pontja volt és marad mindörökké. Tisztelet, becsület a dilettansnak, a ki kevesebb, de döntő adatokat látva maga előtt, talán könnyebben tekinti át az

egészet, a dilettansnak, a ki nemcsak fát, hanem erdőt is lát. De a ki úgy fogja föl a dilettansságot, hogy semmit sem kell tudni, elég a tisztá és az elfogulatlanság, az, ha erdőt vél is látni, bizonyosan csak délibábot lát.

ÁSBÓTH OSZKÁR.

Sajnovics János Demonstratio-ja. CETTO BENEDEK «De Sinen-sium imposturis dissertatio» című munkájának Bécsben 1781-ben megjelent. V. kötetében (71. l. jegyzet) a forrás megnevezése nélkül idézve van egy kis (német nyelven írt) megjegyzés, melyet valamely bíráló a Sajnovics János munkájára tett. «Nevetséges volt — úgymond — az a láрма, a melyet a mi politikai és tudományos újságíróink közül néhányan ezen szerintük újdонат-új fölfödözés miatt csaptak: mert Sajnovics úr maga a 73—82. l. egész kis könyvtárt idéz olyan írók munkáiból, a kik már 1617-től fogva ugyanazt mondták. Persze a magyar történetírók eddig még semmit sem tudtak róla, azért oly rossz és alaptalan mind az, a mit eddig a magyarok eredetéről kigondoltak. A czímlapon levő 'idem esse' túlzás. Annyira még nem viszi Sajnovics úr a magyar és a lapp nyelv összehasonlításával, hogy jó okkal azonosságról lehetne szó. Az összehasonlított szavak jegyzéke (35—52. l.) csak 154 példát tartalmaz, s ha a származékokat leszámítjuk, gyökérszó nem marad fél annyi sem, pedig itt csak azok határoznak. Még túlzottabb az a mondása (27. l.), hogy 'audeo dicere: nullam fere Ungaricam vocem reperendam, quæ non¹⁾ Fennos, aut Lappones Suecia, aut certe inter Lappones Finmarchiæ itidem reperitur.' Sajnovics úr nem ismeri sem a finn ²⁾ népségek sokaságát, sem az ő magyarjainak történetét és vándorlásait; mert különben már a priori is több hasonlóságot sejtene a vogulban és a permiben, mint a sokkalta távolabb eső lappban; hiszen a magyarok kétségkívül Ázsiából jöttek, (ez a következtetés megáll mindaddig, míg a posteriori meg nem czáfolják, és összehasonlítással valóban ki nem mutatják, hogy pl. a vogul nyelv a magyarhoz nem hasonlít annyira, mint a lapp) tehát az ő nyelvüknek közelebb kell állania az ázsiai, mint az európai finnek nyelvéhez. Ezenkívül egy finn népnek sem volt kevesebb érintkezése más népekkel, mint a lappnak, és egynek sem több, mint a magyarnak. Az utóbbi nyelv még indus, ó-perzsa, tatár stb. szavakat is átvett: a lapp ellenben tiszta. A magyar és a lapp nyelvet tehát olybá képzelem magannak, mint az angolt meg az izlandit, és következtetésem ez: ha a magyar nyelv még legtávolabbi testvéréhez is oly láthatóan hasonlít, sejtene lehet, hogy még jobban egyezik az ő közelebbi Ural- és Volga-vidéki testvéreivel. Vajha a jó sors ezekre a vidékekre is elvezetne egykor egy Sajnovicsot!³⁾

Sz. J.

¹⁾ Kimaradt: *inter*.

²⁾ Értsd: finn-ugor.

³⁾ Ezen érdekes jegyzetre SEBESTYÉN GYULA múzeumi könyvtári tisztviselő volt szives figyelmeztetni.